

skih ratova. Dana 30. studenoga 1918., dan uoči ujedinjenja kratkotrajne Države Slovenaca, Hrvata i Srba i Kraljevine Srbije, Barca prima u audijenciju regent Aleksandar Karađorđević. Susret s budućim jugoslavenskim suverenom duboko se dojmio Barca, koji je u njemu vidio osobu čiji nastup puno obećava, a katoličku stvar ne dovodi u pitanje. Barac nije očekivao srpsku prevlast u državi. Vjerovao je u politiku sporazuma, federalističko uređenje nove države i poštovanje starih hrvatskih tradicija. Nije sumnjao u to da će pravoslavna većina uvažavati prava katolika te nije zazirao od države u kojoj će potonji biti manjina. Dapače, vjerovao je u mogućnost ostvarenja crkvenog jedinstva. U njegovu političkom radu i promišljanju bilo je mnogo Strossmayerova duha uzajamnosti i bliskosti naroda slavenskoga juga.

Nakon rata nakratko je surađivao i u jugoslavenskoj diplomaciji, sudjelujući na mirovnim pregovorima u Parizu (1919.).

Barac je bio član Privremenoga narodnog predstavništva (1919.—1920.), prvoga parlamenta novoosnovane države. U nastavku političke karijere u novonastalim državnopravnim okolnostima djelovao je kao član Hrvatske zajednice, odnosno kasnije Hrvatske federalističke seljačke stranke. Političke je članke objavljivao u *Hrvatu*, *Obzoru* i *Novom dobu*; surađivao je u *Graničaru*, *Srijemu* i *Hrvatskoj slozi*.

Godine 1925. postao je, zbog svojih crkvenih zasluga, kanonik zagrebačkog kaptola. Njegovo se ime tridesetih godina spominjalo i u kombinacijama oko izbora zagrebačkoga nadbiskupa-koadjutora.

Iako je i nakon uvođenja šestosiječanjske diktature održavao veze s politič-

kim istomišljenicima, Barac se politički pasivizirao. Uzrok povlačenju s javne političke pozornice treba tražiti prvenstveno u dubokoj razočaranosti razvojem unutarnjih odnosa u Kraljevini Jugoslaviji.

Zaključno možemo kazati kako je ovom knjigom o životu i djelu Frana Barca ispunjena velika praznina u poznavanju hrvatske crkvene i političke povijesti prve polovice dvadesetog stoljeća.

• *Margareta Matijević*

Hrvoje Petrić, *Pogranična društva i okoliš. Varaždinski generalat i Križevačka županija u 17. stoljeću*, Meridijani — Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju, Samobor — Zagreb, 2012., 435 str.

Govoreći o okolišu, ljudima i naseljima autor obrađuje dinamiku povijesnih gibanja tijekom 17. stoljeća u jednom segmentu habsburško-osmanskog pograničja od Moslavine i Bilogore do Varaždina te od Podravine do Kalnika.* Koristeći se historiografskim i inim radovima te relevantnim izvorima, problematiku smješta u širi kontekst povijesnih zbivanja. Stoga se može reći da se Varaždinski generalat i Križevačka županija ovdje prvi put tematiziraju kao cjelina. Središnji dio monografije čini šest poglavlja: »Prostor u vremenu«, »Pogranična društva i naseljavanje Križevačke županije«, »Ljudi između vojnog i civilnog života«, »Pogranična društva i naseljavanje Varaždinskog generalata«, »Pokušaj rekonstrukcije ukupnog broja stanovnika« i »Pogranična naselja«. U njima se obrađuje širi pogranični prostor između habsburškog i osmanskog imperijalnog sustava u kojem se prepleću vojni i civilni odnosi. Osim sažetaka na hrvatskom, engleskom i njemačkom jeziku, knjiga sadrži i popis izvora i korištene literature. Uz slikovni materijal, monografiji je pridodano nekoliko priloga (popis prezimena u Komarničkom i Čazmanskome arhidakonatu, popis topnimima naselja, hidrografskog sustava i gora na području Varaždinskog generalata i Križevačke županije itd.).

* Knjiga je nastala na temelju autorove doktorske disertacije obranjene na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 2008. godine.

Prostor koji će kasnije obuhvaćati Varaždinski generalat bio je zbog osmanlijskih prodora gotovo opustošen. Brojni izvori potvrđuju da je dio stanovništva stradao u ratnim sukobima, dio je pao u zarobljeništvo, a znatan broj obitelji odseleo se u sigurnije krajeve (u zapadnu Ugarsku, Hrvatsko zagorje i dr.). Starosjedičko stanovništvo zadržalo se uglavnom u sjevernom i zapadnom dijelu Kalničkog gorja i u zapadnim dijelovima Bilogore. Radi zaustavljanja Osmanlija trebalo je organizirati učinkovit obrambeni sustav, čija je osnova postavljena u 16., a dovršena tijekom 17. stoljeća kada je okončana izgradnja i modernizacija utvrda Varaždinskog generalata.

Pred depopulirani se prostor postavilo pitanje ponovnog naseljavanja i organiziranja svakodnevnog života. Tijekom druge polovine 16. i cijeloga 17. stoljeća na prostor Varaždinskog generalata i Križevačke županije doseljava se novo stanovništvo različitoga etničkog podrijetla:

Vlasi, Predavci, Šijaci, Majdaci, Česi, Bugari, Romi i Židovi te druge manje brojne skupine. Do kraja 17. stoljeća broj stanovnika narastao je sa 27.940 na 84.400, što se odrazilo na kompleksne etničke, jezične, socioekonomske i kulturne odnose. Nova su pogranična društva pod utjecajem potreba obrane granice organizirala prostor na drugačiji način nego u ranijem razdoblju. Formiran je nov tip teritorijalne organizacije, tj. nastalo je društvo vojno-krajiškog tipa, a proces njegova ustrojavanja bio je ujedno proces prilagođavanja prirodnog okoliša novim potrebama.

U ranom novom vijeku klimatske su promjene, poput »maloga ledenog doba«, znatno utjecale na sve segmente čovjekova života i prostora — na poljoprivredu i gospodarstvo, šume, zdravlje, društvo i kulturu, ratna zbivanja i migracije. Čovjek u to doba nije mogao bitno djelovati na klimu nego je ona »oblikovala« ljude i njihov okoliš. Uz nizinske dijelove rijeka (Drava, Lonja, Česma) bili su izloženi poplavama, pa su u 17. stoljeću počeli skromni radovi na regulaciji rijeke Drave. Zabilježeni su i uspješni pokušaji isušivanja i naseljavanja močvarnih područja na području Molva, Hlebina, Čigoča i dr. Antropizacija izazvana intenzivnom kolonizacijom dijelova Varaždinskog generalata na širem se prostoru Đurđevca drastično odrazila na prirodu. Naime nekontrolirano krčenje šuma uzrokovalo je nestanak tankog sloja humusa i eroziju tla te stvaranje pješčanih površina. Tada su nastali i danas poznati *Đurđevčki peski*. Kartografski izvori iz sredine 17. stoljeća potvrđuju velika krčenja šumskih površina na obroncima Kalnika i zapadnim dijelovima Bilogore. Ograničavajući čimbe-

nik u procesu naseljavanja bile su i razne bolesti, osobito gušavost (jer su riječne vode bile siromašne jodom). Zanimljivo je da je na tom panonskom prostoru zabilježena i pojava novih životinja — deva, koje nisu opstale, i američkih purana, koji su se prilagodili novim životnim uvjetima.

Zahvaljujući suvremenom ekohistorijskom pristupu obradi povijesne građe, knjiga Hrvoja Petrića važan je doprinos historiografiji ranoga novoga vijeka i bit će nedvojbeno poticaj istraživanjima tog razdoblja hrvatske povijesti.

• *Ivica Zvonar*

VARAŽDIN KRONIKA